

Linguistic Justice for Europe and for the World

Van Parijs, Philippe

Oxford: Oxford University Press (2011), 299 str., ISBN 978-0-19-920887-6

Anna je šestogodišnja djevojčica koja živi u švicarskom kantonu Ticino. Iako je njezin maternji jezik talijanski, roditelji su je htjeli upisati u osnovnu školu na engleskom jeziku. Raspitali su se kod privatne američke škole u Ticinu gdje se većina nastave odvija na jeziku Marka Twaina. Kako bi mogla ići u ovu školu Anna je, koja po godinama još mora pohađati obaveznu školsku nastavu, prethodno morala dobiti suglasnost Ministarstva za javno obrazovanje Kantona Ticino. Odjeljenje je odbilo dati potrebu suglasnost. Annini roditelji su podnijeli žalbu, prvo kantonalnom sudu, te potom Federalnom sudu Švicarske, ali žalba im je oba puta odbijena. Sudije su objasnile ovakvu odluku stavom da Kanton Ticino ima pravo da štiti princip jezičke teritorijalnosti (PJT).

Iako je ime djevojčice izmišljeno, sam događaj nije. Slučaj je stvaran i odluka Federalnog suda Švicarske (broj 2C_449/2011) je donesena 26. aprila 2012. godine. Odluka je vrlo simbolična jer pokazuje do koje mjere švicarska državna tijela, kantonalna kao i federalna, rigorozno apliciraju PJT. Istina je da slična pravila postoje i u drugim višejezičkim sredinama kao što je Québec. Tamo takva pravila predstavljaju, međutim, izraz težnje da se francuski jezik zaštiti od objektivno moguće anglicizacije, dok slična opravdanost u Ticinu nije osnovana. Ne postoji realna opasnost da engleski jezik potisne talijanski na jugu Švicarske. Uprkos tome su federalne sudije ipak jednoglasno konstatovali da "javni interes da se zaštiti *italianità* treba prevladati nad privatnim interesima žalioca" (vlastiti prijevod sa talijanskog). Ovo pokazuje svu rigoroznost, čak i krutost, primjene PJT-a u Švicarskoj.

Annini roditelji smatraju da su žrtve *nepravde*, dok zvaničnici Kantona Ticino, s druge strane, smatraju da su postupili na *pravedan* način. Ali što ustvari znači "pravda" kad je u pitanju domena jezika? Iz kojeg bi razloga uvažavanje PJT-a (vidi Član 70., Ustav Švicarske Federacije) trebalo imati primat nad slobodom pojedinca na izbor jezika (vidi Član 18., Ustav Švicarske Federacije), koja se može, primjerice, odraziti kroz izbor školovanja na jeziku prema osobnim željama?

Politički filozofi su se proteklih godina počeli baviti pitanjem jezika koristeći normativne argumente (vidi Kymlicka i Patten 2003). U ovom kontekstu knjiga Philippea van Parijsa predstavlja uspješan pokušaj da se razradi sveobuhvatna teorija "lingvističke pravde" (LP). Glavni rezultat Van Parijsove analize je sadržan u dva zaključka. Prvo, da se samo jedna *lingua franca*, naime engleski, treba promicati na globalnom nivou. Drugo, da lokalni jezici trebaju biti zaštićeni rigoroznom primjenom PJT-a (Van Parijs preciznije govori o "prisilnom teritorijalno diferenciranom jezičkom režimu" [*territorially differentiated coercive linguistic regime*]).

Van Parijs na početku iznosi nekoliko empirijskih podataka iz kojih zaključuje da je engleski postao glavni jezik komuniciranja na globalnom nivou, te objašnjava zašto dugoročno gledano niti jedan drugi jezik ne može preuzeti tu funkciju (poglavlje 1). Međutim, širenje engleskog jezika kao *lingua franca* nije tek prosta empirijska niti nepovratna činjenica. Poželjno je također sa stanovišta globalne pravde zasnovane na principu jednakosti (§1.9), te potiče nastanak transnacionalnog *demosa* (§1.10). Ovo pak ne znači da je takav razvoj pravedan [*just*] ili pravičan [*fair*]. Zaista nije naročito pravično da većina osoba mora trošiti i vrijeme i novac da nauči engleski jezik, dok oni kojima je maternji te resurse mogu koristiti za druge aktivnosti. Što više, anglofone zemlje znatno profitiraju od dolaska osoba koje pohađaju časove engleskog kako bi savladali taj jezik. Kako je moguće suočiti se sa takvom nepravdom?

Ako smatramo da je jezik opće dobro i prema tome koncipiramo LP kao "pravičnu suradnju" možemo zamisliti različite aranžmane koji nastaju uporabom engleskog kao *lingua franca*, i to od efikasne i/ili pravične raspodjele troškova do jednake raspodjele dobiti (poglavlje 2). Van Parijs zagovara izjednačavanje omjera troškova i dobiti. Rezultat takvog aranžmana bi bio da

otprilike polovicu cijene učenja engleskog jezika pokrivaju anglofone zemlje, dok bi drugu polovicu pokrili oni koji ga uče.

Ipak, Van Parijs prvenstveno gleda na jezik kao na osobni resurs, a manje kao na opće dobro. Sa ovog stanovišta se stvara nepravda ukoliko se odstupi od jednake raspodjele resursa zasnovanim na raznolikosti posjedovanja maternjih jezika (str. 87). U vezi s ovim Van Parijs razvija koncept LP kao "jednake mogućnosti" [*equal opportunity*] zasnovane na principima distributivne pravde (poglavlje 3). Takav koncept pravde se zalaže za redistribuciju resursa lingvistički povlaštenih (kojima je engleski izvorni jezik) prema onima koji to nisu. Ovo ne znači nužno transfer novca, već je također moguće širiti *lingua franca* uz neznatne troškove (tako Van Parijs, primjerice, predlaže zabranu sinhronizacije engleskih filmova i zalaže se za korištenje titlova).

Ove mjere, međutim, nisu po sebi dovoljne. Teorije pravde se ne mogu ograničiti na razmatranja o pravičnoj razmjeni ili pravičnoj redistribuciji resursa već pravda također podrazumjeva uvažavanje, dostojanstvo i poštovanje. Van Parijs prema tome razvija treći pristup LP-u (poglavlje 4) koji naziva "paritet poštovanja" [*parity of esteem*] (također označen kao "jednako dostojanstvo" ili "jednako uvažavanje"). U čemu se ono sastoji? Ponekad to podrazumjeva da ćemo priznati postojanje jednog jezika u određenom kontekstu, makar to bilo simbolično. (Dovoljno je pomenuti priznavanje Romanš kao četvrtog "nacionalnog jezika" u Švicarskoj.) Ponekad simbolično priznavanje ipak nije dovoljno i LP kao "paritet poštovanja" zahtjeva mnogo više od toga i prema Van Parijsu zahtjeva primjenu PJT-a (poglavlje 5). PJT se međutim ne smije zasnivati na nacionalističkim argumentima (kao što je pravo na zemlju ili nacionalni suverenitet). Umjesto toga treba služiti kako bi se a) pružio otpor kolonijalističkom ponašanju, b) izbjeglo da jezička manjina nestane jer se njezini članovi, iz pristojnosti, prilagode jeziku većine (možemo opet navesti primjer govornika Romanš u Kantonu Grisons/Graubünden), i c) osiguralo da se lokalni jezik može i dalje koristiti kao sredstvo komunikacije od strane njegovih govornika koji sebe vide kao političku zajednicu.

Pažljiv čitaoc možda je primijetio da među opravdanim razlozima za primjenu PJT-a koje smo spomenuli nedostaju dva koja se često koriste, pogotovo u švicarskom kontekstu. To su "jezički mir" (§5.7) i poticanje jezičke raznolikosti (poglavlje 6). Pogotovo ovaj drugi razlog se ne treba smatrati ciljem samim po sebi. Van Parijs nam u stvari uvjerljivo privlači pažnju na jedan parakods prema kojem zagovaranje mnogojezičnosti može umanjiti raznolikost, ali i također na činjenicu da postoji uzajamni ustupak između raznolikosti unutar datog jezičkog područja i raznolikosti između različitih jezičkih područja (§6.3).

Knjiga koja se bavi tako složenim predmetom zasigurno sadrži elemente koji se mogu kritizirati iz razloga što nisu potpuno ubjedljivi ili što nisu dovoljno razvijeni. Ponajprije se PJT, kako ga je zamislio Van Parijs, može smatrati previše slabim da bi zaštitio lokalne jezike od dominantnih i hegemonijalnih jezika (vidi Grin 2011). Ili čak suprotno, može se smatrati previše krutim da bi uzeo u obzir pluralitet jezika u savremenim društvima i poštovao slobodu izbora jezika (vidi De Schutter 2008). Prema vlastitom tumačenju knjige, smatram da uloga *demokracije* u teoriji LP, iako je Van Parijs daleko od toga da je zapostavlja (§5.13), zaslužuje dublje teoretsko razmatranje. Van svake sumnje stoji da PJT ima mnoge prednosti i da se uglavnom treba podržati. Ipak moramo priznati da je zamisao po kojoj bi se jezičke granice odredile jednom i zauvijek u suprotnosti sa nekim od osnovnih principa liberalne demokracije. Smatram da replika Van Parijsa ovoj kritici nije potpuno zadovoljavajuća. Ali, uprkos tome, moramo priznati da nam njegova knjiga nudi informiranu, razumnu i uzbudljivu analizu problema koji je dugo vremena zapostavljen u političkoj teoriji. Radi se o znamenitom djelu o višejezičnosti koje se teško može zaobići u budućim teoretskim prikazima.

Ostalo nam je da se još osvrnemo na polazno pitanje ovog prikaza. Da li LP, kako je predstavlja Van Parijs, pruža teoretsku potporu u opravdanju odluke da se Anni ne dozvoli školovanje na

engleskom jeziku na području Kantona Ticino? Odgovor je negativan. Takva odluka je očigledno nesrazmjerna budući da primjenjuje PJT na suviše rigidan način. Istovremeno nas LP potiče na zaključak da bi bilo nepravedno ukoliko bi se Anni dozvolio upis u američku školu, a da njeni roditelji snose sve troškove školovanja, bez ikakve pomoći od anglofonih zemalja.

***

[The official name of the SPSR, proudly exhibited on its cover, is given in four languages. Indeed, this journal welcomes contributions written in French, German and English, as well as in Italian. This is a good example of linguistic justice as “parity of esteem”. Yet to my knowledge, no SPSR article has ever been published in Italian. Probably no scholar has ever submitted a paper in this official Swiss language, considering that all Italian-speaking Swiss political scientists publish their works almost exclusively in English, French or German. The topic of this book review was too inviting, though, not to address this lacuna. The few readers who do not understand Italian may wish to have a look at the English translation available online (bit.ly/SQV1zN). However, advocates of English-only in social sciences should not rejoice too quickly: on the same website they will find translations of this review into (in alphabetical order) Bosnian Serbo-Croat, Dutch, French, German and Romansh. Needless to say, the addition of any further language will be most welcome.]

Nenad Stojanović
Zentrum für Demokratie Aarau,
Universität Zürich

Prevod s engleskog: Damir Kapidžić

Popis literature

- De Schutter, H. (2008). The linguistic territoriality principle – a critique. *Journal of Applied Philosophy* **25**(2): 102–120.
- Grin, F. (2011). Using territoriality to support genuine linguistic diversity, not to get rid of it. In P. Van Parijs (ed.), *The Linguistic Territoriality Principle: A Right Violation or Parity of Esteem?* Brussels: Rethinking Belgium (28-33).
- Kymlicka, W. i A. Patten (eds) (2003). *Language Rights and Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.